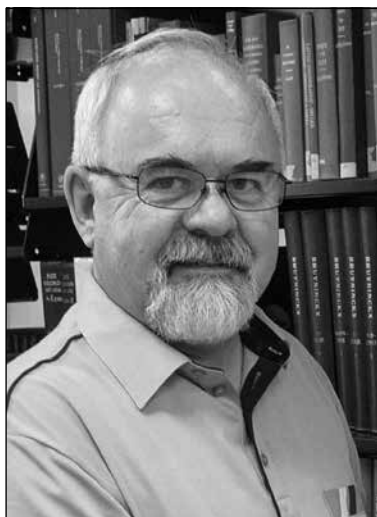

MARIK SÁNDOR

Páneurópai Piknik: a debreceni gondolat

Beszélgetés Turi Gáborral,
az 1989-es esemény egyik szervezőjével

„1989. augusztus 19-én Sopronpusztán, a Páneurópai Piknik rendezvényén több száz NDK-állampolgár áttörte a magyar-osztrák államhatárt, és Ausztriába menekült. Az azóta lezajlott történelmi változások is igazolják, hogy ez az esemény volt az elindítója a német, és ezen keresztül az európai egyesülési folyamatnak. A Páneurópai Piknik gondolata 1989. június 30-án Debrecenben, a Régi Vígadó étterem kert-helyiségében, a Magyar Demokrata Fórum (MDF) helyi elnökségének ülésén fogalmazódott meg. Bennünket, egykori szervezőket, büszkeséggel tölt el, hogy részünk lehetett a történelmi jelentőségű találkozó előkészítésében és lebonyolításában. Akkori törekvéseink beteljesülésének tarjuk, hogy a debreceni gondolat 2004. május elsején Magyarország és

még kilenc egykori szocialista ország Európai Unió tagóságának elnyerésével valóság-gá vált. Itt az idő, hogy ország-világ felismerje és méltányolja az ehhez vezető események, így a Páneurópai Piknik jelentőségét, az ötletet kihordó Debrecen város szerepét.”

– 2004-ben, az esemény 15. évfordulója alkalmából tartott konferencián elmondott köszöntőjében fogalmazott így. Nyíregyházáról származik, a '89-es esemény idején Debrecenben újságíró, a 2002–2006-os választási ciklusban pedig a hajdúsági nagyváros kulturális alpolgármestere volt. Most, a 30. évforduló ünnepségei után azt kérdezzük: felismerte, méltányolta?

– A kérdés, sőt az óhaj most is jogos. Az idézett gondolat egyébként úgy teljes, ha hozzátesszük az eredeti zárómondatokat is: *A »szabadság városa« 1989-ben szövet-ségre lépett a »hűség városával« – de különös módon a figyelem homlokterében azóta nem a kezét nyújtó, hanem a fogadó fél áll. Bízunk abban, hogy az idő és az újabb kutatások hozzájárulnak az emlékezet fehér foltjainak eltüntetéséhez.* Kutatások folynak, ötvenként ünnepi megemlékezéseket tartanak, de az emlékezés arányai alig

változnak. A keletnémetek világtörténelmi eseménnyé vált áttörése felülírta a piknik eredeti céljait. Az évfordulós ünnepek során mi, egykori szervezők kénytelenek voltunk szembesülni azzal, hogy szerepünk elhalványul, már-már elmosódik.

– *Ön 1989-ben szervezőként, 2019-ben meghívottként volt jelen a Páneurópai Piknik színhelyén. Harminc év távlatából milyen párhuzamot tudna vonni a két esemény között? Idén Magyarország és Németország egyaránt első számú vezetőjével képviseltette magát, beszédet mondott Angela Merkel kancellár és Orbán Viktor miniszterelnök... Küllemében nagyon eltérő események voltak ezek: 1989-ben vidám népünnepély – persze a hatalom vigyázó szeme előtt –, 2019-ben pedig fegyelmezett, szigorú protokoll által szabályozott állami ünnepség.*

– 1989-ben a Páneurópai Piknik nemes szándékú civil kezdeményezés, valódi népünnepély volt, amelyet debreceni és soproni ellenzéki személyek szerveztek. 2019-ben Európa egyik vezető politikusa és vendéglátója, a magyar kormányfő érkezett Sopronba, hogy a helyszínen emlékezzen – ami nekünk, a harminc évvel korábbi szervezőknek igen nagy megtiszteltetés. A kancellár az eseményt méltató videóüzenetében úgy fogalmazott, hogy *ami 1989 szeptemberében történt, kulcsfontosságú lépés volt a berlini fal lebontása és a német újraegyesítés megvalósításához. Mindig hálásak leszünk Magyarországnak a hozzájárulásért a német egységhez.* A helyszínen, a soproni ökumenikus istentiszteleten sem mulasztott el köszönetet mondani az egykori szervezőknek, a határőröknek és a magyar embereknek. Kifejezi az idők változását, hogy az ültetési sorrendben lezajló templomi ökumenikus istentiszteleten mi, egykori gyalogos szervezők a hetedik padosorban kaptunk helyet. Az első sorokat az állami és a helyi méltóságok töltötték meg. A német kancellár nem is láthatott bennünket. Ez a megemlékezés már tőlünk függetlenül, a nagypolitika színterén játszódott le.

– *Három évtized és jelentős politikai változások után tekintsük át most a Páneurópai Piknik történetét. Annak ellenére érdemes ezt megtenni, hogy az esemény elég jól dokumentált, ám különböző, olykor szubjektív forrásokra épülve. Kísérjük meg a hiteles összefoglalást!*

– Mármost annak szemszögéből, aminek részese és tanúja voltam. 1989-ben már élénk ellenzéki élet zajlott Debrecenben. Én 1988. szeptember 3-án a második lakiteleki találkozón beléptem a Magyar Demokrata Fórumba. Teljes energiámmal belevetettem magam a szervezésbe, majd a pártalapításba. Aktív tagunk volt Szabó Lukács későbbi parlamenti képviselő, aki kezdeményezte és megszervezte Habsburg Ottó meghívását. Vendégünk június 20-án hatalmas érdeklődéssel kísért előadást tartott a Kossuth Lajos Tudományegyetem díszudvarán. Este az MDF helyi elnöksége vacsorát adott a tiszteletére az Arany Bikában. Vele volt fia, Habsburg György is. Ezen a kedélyes hangulatú vacsorán, amelyen én is részt vettem, Mészáros Ferenc vetette fel, hogy a találkozást folytatni lehetne az osztrák-magyar határ mellett szalonasütés formájában. A javaslatot tíz nappal később az elnöksége elé tárta. Nem talált lelkes fogadtatásra, a távolság és a rövid határidő – augusztus 20-a – miatt kétségesnek ítéltük a terv megvalósíthatóságát. Volt azonban valaki, aki lehetőséget látott benne.

– *Ki volt ez, és hogyan fejlődött a gondolatból Páneurópai Piknik?*

– Filep Mária, aki tágabb összefüggésben, nagyobb rendezvényben gondolkodott. Kapcsolatban állt az Országos Klubtanáccsal, amely arra az időre tervezte a *Sorsközösség*

Tábor '89 rendezvényt. A két esemény illet is egymáshoz: a *Kiútkeresés Európa közepén – Van e helyünk Európában?* témájú egyhetes martonvásári tábor ellenzéki résztvevőit és előadóit Csehszlovákiából, Romániából, Lengyelországból, Jugoszláviából, a Baltikum-ból várták. Mari szándékai szerint a piknik egyúttal a tábor záró rendezvénye is lett volna. Néhány nap múlva konkrét előterjesztést készített a tennivalókról. Így indult a történet, amely aztán az idők során különféle változatokban járta be a nyilvánosságot.

– *Pedig életszerűnek látszik. Mit lehetett rajta elferdíteni?*

– A Rubicon történelmi magazin idei 7. számát teljes egészében a „vasfüggönynek”, konkrétan az 1989-es határáttörés történetének szentelte, s ebben tudomásom szerint első ízben olvashatók hivatkozások titkosszolgálati jelentésekre. Az iratok szerint az első információ a piknik tervéről 1989. július 10-én bukkant fel. A Hajdú-Bihar megyei állambiztonsági szerv tájékoztatta a központot: Habsburg Ottó június 20-i debreceni látogatása során – az MDF helyi vezetőivel folytatott diskurzus közepette – vetődött fel, hogy „augusztus-szeptember hónapban egy osztrák-magyar szalonnasütést rendezzenek az osztrák-magyar határon, amelyet aztán minden hónapban megismételnének. Az MDF Habsburg Ottó javaslatát elfogadta, és az elnökség egy tagját bízta meg az esemény megszervezésével.”

– *Tehát a helyi állambiztonsági szolgálat Habsburg Ottó javaslataként jelentette a várható eseményt, ami nyilvánvalóan azt mutatja, hogy másod-, vagy harmadkézből származó információt tényként kezelte.*

– Ha az előző rendszer rosszul működött, hiszen ezért bukott meg, miért lett volna kivétel ez alól a titkosszolgálat? Ha az elnökségben beépített ember lett volna, az információ azonnal kikerül. Tehát a szolgálat külső körből származó, hamis állítást továbbított, ami mind a mai napig tartja magát. A 30. évforduló alkalmából a közrádió Habsburg Györgyöt kérdezte a nevezetes esemény előzményeiről. Ő úgy fogalmazott, hogy magyarországi látogatásuk során volt egy vacsora, azon vetődött fel az ötlet. Ez az interpretáció a családhoz kapcsolja a kezdeményezést. Nem azért fontos tisztázni a történeteket, mert ez elhalványítja a debreceni civilek kezdeményezését, hanem azért, mert meghamisítja a tényeket.

– *Habsburg Ottó támogatását viszont sikerült megszerezni. Hogyan?*

– Filep Mária már a legelején előterjesztett két nevet a védnökségre: Pozsgay Imrét és Habsburg Ottót, mert tudta, hogy befolyásos, tekintélyes támogatók nélkül nem lehet sikeres a kezdeményezés. Habsburg Ottótól a rendezvény nyugat-európai népszerűsítését lehetett várni, Pozsgay Imre államminiszter támogatása pedig nélkülözhetetlen volt a hivatalos szervek jóváhagyásának megszerzéséhez. Közvetlen részvételüktől azonban el kellett tekinteni, mert nem kívánatos politikai dimenziót adott volna a pikniknek. Így megbízottjaik révén voltak jelen: Habsburg Ottó lánya, Walburga – aki akkor a Páneurópa Unió főtitkára volt –, Pozsgay Imre államminisztert pedig titkára, Vass László képviselte.

– *Pozsgay az utóbbi években, így például a határnyitás 25. évfordulója táján többször utalt nyilatkozataiban a debreceni MDF szerepére, a piknik jelentőségére. Ő nem tette helyre a téves információkat?*

– Pozsgay Imre a pikniket többször kedvezően méltatta. Tőle származik ez a gondolat

is: *A kezdeményező társadalom, a sokszor lebecsült »kisember«, világtörténelmet tud csinálni, ha a még épségben maradt jóra vezető ösztönei és gondolatai érvényesülhetnek. Ez történt 1989. augusztus 19-én...* Az 1998-ban megjelent *Koronatanú és tettestárs* című könyvében azt írja, Habsburg Ottótól hallotta, hogy ő találta ki a piknik ötletét. Tovább megyek, Romsics Ignác történész két könyvet is írt 1989-ről: *Volt egyszer egy rendszerváltás* (Rubicon Kiadó, 2003) és *Rendszerváltás Magyarországon* (Akadémiai Kiadó, 2013) címmel. Ő is Habsburg Ottót nevezi meg kezdeményezőnek. Mészáros Ferenc kérdésére utóbb erről úgy nyilatkozott, hogy a hivatkozás alapja Pozsgay említett memoárja. Németh Miklós akkori miniszterelnök is Habsburg Ottót nevezte meg a piknik szervezőjeként; mint nemrégiben elismerte, az állítás magáról a trónörököstől származott. Holott Habsburg Ottó 1989. július 22-én kelt levelében így fogalmazott: *Mint az Európai Parlament újraválasztott képviselője és a Páneurópa Unió elnöke, örömmel üdvözlöm Debrecen-i honfitársaim kezdeményezését, hogy egy Páneurópa Pikniket rendeznek azon alkalomból, hogy végre lebonthatjuk a drótsövényt a magyar-osztrák határon.* Manapság divatos tudományos kutatási téma az emlékezetpolitika; érdekes *fejlődési ív* bontakozhat ki abból, hogyan kerül napvilágra egy hamis állítás, milyen módon sokszorozódik a médiában, a történettudományban, és miképpen épül be a kollektív tudatba. De említhetem Sopron városa és néhány ottani közreműködő esetét is, akik helyzeti előnyüknél fogva az akkor játszottnál sokkal nagyobb szerephez jutnak a hazai és külföldi nyilvánosságban. Tőlük származik az ideiglenes határnyitás ötlete, a szórólapok *Fogd és vidd!* jelszava és a logisztikai háttér biztosítása, de elfogadhatatlan, hogy ennek hangsúlyozása annullálja a piknik eredeti céljait és a debreceni szervezők szerepét. Újabban a Páneurópa Unió tulajdonít magának olyan érdemeket, amelyeknek nyomát sem érzékeltük Magyarországon. A szervezetnek az osztrákok tájékoztatásában és mozgósításában volt szerepe.

– *Talán az első években lehetett volna elérni, hogy a tények foglalják el helyüket a köztudatban. Miért nem akkor álltak ki erélyesebben?*

– Az ötletadó Mészáros Ferenc és a főszervező Filep Mária a 15. évfordulón – néhány sopronival együtt – magas állami kitüntetésben részesült. A piknik életük meghatározó eseményévé vált, de ketten nem képesek szembe szállni az árral. Debrecen messze fekszik a nyugati határtól, az önkormányzat eddig nem zárkózott fel úgy az ügy mögé, ahogyan az Sopronban történt. Személyes életutam úgy hozta, hogy sem az öt-, sem a tízéves évfordulón nem tartózkodtam itthon: diplomataként Londonban, illetve Washingtonban dolgoztam. Az Egyesült Államokban sajtóattaséként feladataim közé tartozott a média figyelése. A mértékadó amerikai lapok 1999-ben, a berlini fal leomlásának 10. évfordulója alkalmából módszeresen számba vették az európai átalakulás állomásait. A piknikre sehol nem utaltak, viszont többször említést tettek szeptember 11-ről, a hivatalos magyar határnyitás napjáról. Tényként kell elismernünk, hogy az tette lehetővé a keletnémetek tömeges, törvényes távozását az országból. A piknik ennek előzménye volt, ami felgyorsíthatta a hivatalos döntéshozatalt. A német kancellár jelenléte a 20. és a 30. évfordulón azt mutatja, hogy Németország fölkarolta a piknik ügyét. Úgy tekintenek

rá, hogy ez volt a nagy átalakulási folyamat első lépése, amely végső soron a berlini fal leomlásához vezetett. Helmuth Kohl szövetségi kancellár már 1990-ben, a két Németország egyesítésének ünnepségén így fogalmazott: „A Berlini Fal lebontása Magyarországon kezdődött, a német újraegyesítés felé az első lépés a Páneurópai Pikniken történt.”

– *Lépjünk vissza a kezdetekhez! Emlékszem, akik az új vagy újraéledő mozgalmakban a nyolcvanas évek végén politizálni kezdtek, határtalan lelkesedéssel tették. Bár nem „üres pályára” léptek: helyén volt – ugyan megosztottan – a korábbi párt- és állami elit, hatályosak voltak a korábbi törvények, tehát nem lehetett akármit tenni, szót kellett érteni. Milyen volt a „debreceni gondolat” hivatalos fogadtatása a városban, illetve, ha volt, országosan?*

– Debrecen vezetői nem foglalkoztak a piknikkel, de erre nem is tartottunk igényt. A szervezők többsége az MDF tagjai közül került ki, rajtuk kívül szimpatizánsok segítettek a megvalósítást szállítóeszközökkel, a szalonnasütéshez szükséges nyersanyagok – szalonna, kenyér, hagyma, tűzifa – előteremtésében. Az MDF országos elnöksége ellenezte, kalandorakciónak minősítette a kezdeményezést, mint ami veszélyeztetheti a demokratikus átalakulást. Mivel nem volt helyismeretünk a határon, Filep Mária először a községi MDF-eseket kereste meg, de nem jött válasz a levelére. Így jutott el a soproniakhoz. El is utazott terepszemlére. Az ottani MDF-esek kevesen voltak ilyen nagyszabású rendezvény előkészítéséhez, ezért bevonták az ellenzéki kerekasztal pártjait, az SZDSZ, a Kisgazdapárt és a Fidesz önkénteseit.

– *Beszélgünk arról, hogyan lehetett rövid idő alatt – civil kezdeményezés alapján, különösebb támogatás nélkül – megszervezni egy ilyen nagy eseményt, amelynek színhelye ráadásul „a messze távolban” van!*

– Kell néhány munkabíró ember, aki szinte megszállottan dolgozik, és kellenek társak, akik támogatják őket, megoldanak fontos részfeladatokat. Kelltek a helyi ismerettel rendelkező soproni társszervezők, akik például felvilágosítottak minket arról, hogy a vasfüggöny nem az államhatáron húzódott. Az több száz méter széles, részben felgereblyezett sáv volt jelzőberendezésekkel. Sokadikra sikerült kiválasztani az alkalmas helyet, amihez a magyar és az osztrák hatóságok is hozzájárultak. Soproni barátaink ajánlották, hogy legyen egy hivatalos delegáció is, ami a rendezvény előtt átmegegy a szemben lévő osztrák településre, Szentmargitbányára (Sankt Margarethen im Burgenland), meghívja képviselőiket, és együtt jönnek vissza. Meg kell említeni olyan apróságokat, mint a kapcsolattartás, hiszen akkor nemhogy internet és mobiltelefon nem volt, de a hagyományos vonalas készülék is csak trükkös megoldásokkal állt rendelkezésre. Jól sikerült a piknik emblémája, a szögesdrótot átszakító fehér galamb, Varga Ákos grafikus munkája, aki a plakátokat is ingyen szitázta és nyomtatta. A piknik szlogenjét sokan komolyan vették, fémvágóval érkeztek, hogy emléket vihessenek magukkal. Kis tanúsítványt kaptak hozzá a drót eredetiségéről. A tisztázatlan helyzet miatt nem volt egyszerű elintézni, hogy jogszerűen vágassuk a vasfüggönyt, amelynek ez a szakasza vadvédelmi célokból maradt meg. Én is hoztam belőle vagy másfél méternyit.

**PÁNEURÓPAI PIKNIK
SOPRONBAN,
a „vasfüggöny”
helyén!**

**MEGHÍVJUK ÖNÖKET
1989. aug. 19-én, 15⁰⁰-tól**

dr. Habsburg Ottó és Pozsgay Imre

Program: 15.00 – 18.00: A rendezvény előkészítése, a helyszín felkészítése (15.00-tól kezdve, mindenki hozza a saját ételét, italát, a szervezők csak a szükséges felszerelést biztosítják).
18.00 – 19.00: A piknik kezdete, a koncert, a játék.
19.00 – 20.00: A rendezvény befejezése.

Az esemény plakátja

ütközzön a hivatalos állami ünnepségekkel. Az eredeti *Piknik a vasfüggöny helyén* elnevezést pedig a *Páneurópai Piknik* váltotta fel, ami kifejezőbbnek tűnt.

– Ön személy szerint hogyan élte meg azt a napot? Izgult?

– Mindenki lelkes volt, és izgult is, hiszen nagy felelősséget vállaltunk. A szervezésnek azok a mozzanatai, amelyekben részt vállaltam – a hazai és nemzetközi média és mintegy harminc nagykövetség tájékoztatása, meghívása, a tájékoztató szöveg angolra fordítása – már előzőleg megtörtént. Valószínűleg én voltam az egyetlen itthoni magyar, aki a határ túloldaláról jött vissza a piknikre, ugyanis családommal meglátogattunk egy Sopronkeresztúrbán (Deutschkreutz) élő baráti osztrák házaspárt. Kópházánál léptük át a határt, onnan jöttem vissza a Trabantommal a piknikre.

– Mit látott, amikor a helyszínre érkezett?

– Sokan összegölgödték a szalonnasütés előkészítésén. A debreceniek hajnalban indultak busszal. Csatlakoztam hozzájuk, vágtuk a szalonnát, szeleteltük a kenyeret, pucoltuk a hagymát, raktuk a tüzeket. Nem is volt érkezésünk másra figyelni, a határon sem jártam. Hogy mi történt a kapunyitáskor, arról csak később szereztünk tudomást. A főszervezők és a hivatalos vendégek a soproni sajtótájékoztató miatt lekéstek a határnyitás három órára tervezett időpontjáról és az azt percekkel megelőző áttörésről. Amikor fél órával később megérkeztek, a fotózás kedvéért becsukták a kaput, amit debreceni részről Filep Mária, a soproniak képviselőjében Magas László újra kinyitott. (Hasonlóan a két külügyminiszter, Alois Mock és Horn Gyula június 27-i *vasfüggönyvágó*

– Kis kitérő: miért páneurópai és miért piknik?

– A páneurópai kifejezés szótári jelentése: egész Európára vonatkozó, az egész földrészre kiterjedő szövetség, intézmény vagy tevékenység. A páneurópai mozgalom eredménye az Európai Unió létrejötte is. Ma már javakorabeli embereknek sem egyszerű elképzelni a nyolcvanas évekbeli helyzetet: Európát megosztotta a *vasfüggöny*, Ausztria 1995-ben (!) lett az EU tagja, hazánk pedig csaknem tíz évvel később, 2004-ben. Ilyen körülmények között létjogosultsága volt annak, hogy egész Európában gondolkozzunk. Ellenzékeként, civilként nem lehetett szó költséges, reprezentatív rendezvényről, így merült fel a szabadban rendezett összejövétel ötlete. Nem gerillaakciót, hanem hivatalosan engedélyezett rendezvényt akartunk. Azért esett a választás végül augusztus 19-ére, hogy ne

médiaakciójához.) Ezt aztán a kelet-németek újabb tömegei használták ki az átkelésre.

– *A váratlan történések után hogyan zajlott a népünnepély?*

– Nyolc-tízezer ember gyűlhetett össze, felszabadult volt a hangulat. Jókora késéssel, öt óra tájban kezdődött a meghirdetett politikai program: nyolc nyelven hangzott fel a piknik Mészáros Ferenc által megfogalmazott dekrétuma, neves magyar és külföldi közéleti személyiségek – Lichtenstein herceg osztrák parlamenti képviselő, Klaus Lange, a Páneurópa Unió osztrák elnöke, Konrád György író – szónokoltak, felhangzott Tőkés László temesvári lelkész és természetesen a debreceni és a soproni szervezők üzenete. Osztrák, nyugatnémet, angol, amerikai rádió- és tévétársaságok riporterei rögzítették az eseményeket, interjúkban szólaltatták meg a szónokokat és a résztvevő-

Menekülők a határon, 1989 (Fotó: MTI)

ket. Mivel beszéltem angolul, a debreceniek közül én nyilatkoztam több televíziónak.

– *Végül volt szalonnasütés?*

– Úgy, ahogy terveztük, nem. A hozzávalókat hidegen osztottuk szét, ugyanis eleredt az eső, ami valóságos felhőszakadásba csapott át. Azért mégis jóleső érzés vett erőt rajtunk, mert ha rövid időre is, de átjárhatóvá vált a határ, érvényesült a közös európaiság eszméje. A hosszú és fárasztó nap végén este érkeztem vissza Sopronkeresztúrba. Az osztrák híradók tudósításaiból kaptam képet arról, hogy mi történt a határon. Ausztriából nézve különös fénytörést kaptak az események. Házigazdánk másnap reggel izgatottan mesélte, hogy a falu népe éjszaka miként vett részt a keletnémet menekültek fogadásában. Az NDK-sok között volt két orvos házaspár, akik hálából hosszú éveken át minden augusztus 19-én meglátogatták vendéglátóikat, hogy kifejezzék köszönetüket a szabadulásukhoz nyújtott segítségért.

– *Valójában miért és hogyan került sor az NDK-sok áttörésére a határon?*

– Vannak még elvarratlan, fel nem fejtett szálak. Némelyikhez az ideai konferencia sem vitt közelebb. Nem tudni, hogyan értesültek a piknik tervéről az NDK-állampolgárok ezrei. Az eseményről szóló híreket közölte ugyan a burgenlandi sajtó, amelyből részeket átvett a bécsi média is, de ezek többnyire rövid információk voltak. Szeleczy Zoltán, az Országos Klubtanács vezetője augusztus 18-án este a Magyar Televízió Híradójában nyilatkozott arról, hogy másnap a magyar-osztrák határon közös rendezvény lesz, amelyre megnyitják a határt. Ez lehetett az első *hivatalos* információ a németeknek a határnyitásról. Mint kiderült, a Balatonon és a menekülttáborokban, főleg Budapesten, rengeteg német nyelvű szórólap járt kézről kézre. Németh Miklós akkori miniszterelnök úgy nyilatkozott a minap: nem tudták, és ma sem tudjuk, hogy ki terjesztette ezeket. De ha azt mérlegeljük, hogy kinek lehetett érdeke, akkor nem állhatunk messze az igazságtól, ha a nyugatnémet titkoszolgálatot feltételezzük mögötte. Sokan már hajnalban elindultak az egyébként számukra ismeretlen Sopronpuszta felé. Kozma atya, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat alapítója szerint reggelre lényegében kiürült a plébániája mellett berendezett zugligeti menekülttábor.

– *Debreceni szervezőkként voltak információik arról, hogy a magyar állami és pártvezetés is döntésekre készül a Magyarországon összezsúfolódott NDK-állampolgárok ügyében, hogy milyen megbeszélések voltak az NSZK, az NDK és a Szovjetunió magas rangú vezetőivel?*

– Erről szinte semmit nem tudtunk, a hivatalos hírszolgáltatás nagyon szűkszavú volt, a bejelentések általában utólag hangzottak el. Aktív volt viszont a Szabad Európa Rádió. Az NDK állampolgárai sok biztatást kaptak a SZER útján, ezért is gyarapodott nagymértékben a Magyarországon várakozók száma.

– *Tehát váratlan volt a keletnémetek tömegének megjelenése?*

– Nekünk nem volt róla sejtésünk. Tömegek ünnepelték a helyszínen a *vasfüggöny lebontását* és egy 45 éve nem használt határátkelő ideiglenes megnyitását. Sokan azzal a hamis illúzióval érkeztek, hogy általános vagy végleges határnyitás lesz, és az NDK-állampolgárok korlátlanul mehetnek nyugatra. A teljes igazság az volt, hogy akkor és ott a határ a népünnepélyen – a Páneurópai Pikniken – érvényes útlevelemmel résztvevők számára nyílt meg mintegy három órányi időtartamra. A váratlanul odaérkezők nem várták meg a kapu ünnepélyes megnyitását, a maguk kezébe vették a történelem irányítását.

– *Pedig nem lett volna fölösleges az óvatosság, a határ nem lett átjárható a piknik után sem, sőt később tragikus eset is történt. Lehet erről részleteket tudni?*

– Két nappal a piknik után egy NDK-állampolgár tiltott határátlépés közben dulakodásba keveredett a határőrjárőrrel, akinek megpróbálta elvenni a fegyverét. A fegyver elsült, és halálra sebezte a német férfit. Sokszor megjelennek vámszedők is a figyelemre méltó helyszíneken, köztük a média olyan képviselői is, akik több nappal az esemény után akarnak saját *eredeti* felvételeket készíteni. Az egyik német televízió munkatársa például augusztus 23-ra három Volán-buszt rendelt. 184 NDK-állampolgárt fuvarozott a piknik színhelyére, hogy azok kellő elszántságot tanúsítva átjussanak

Ausztriába, amiről ő majd szenzációs tudósítást készít. A felültetett németek neki is lódultak, de a határőrök nem nézték ezt tétlenül, több figyelmeztető lövéssel megállították a csoportot, s odalett az áttörés, meghiúsult a tervezett médialátványosság is.

– *Az akkori határőrparancsnok jó egészségi állapotnak örvend, részt tudott venni a korábbi és a mostani ünnepségen is. Ő hogyan élhette meg a történeteket?*

– A ma 73 éves Bella Árpád nyugalmazott alezredes 1989-ben határőrszolgálatot teljesítő rangidős tisztként ötödmagával tartózkodott a piknik helyszínén. Váratlanul érte őket, hogy a dolgok nem a forgatókönyv szerint alakultak. Ünnepi delegációra számítottak két oldalról, ehelyett rajtaütésszerűen több száz német menekülő érkezett. Nyilván szervezetteren, mert rövid idő alatt a határ közelébe értek, többen a túloldalon már látták is rokonaikat, hozzátartozóikat, integettek, átkiabáltak hozzájuk. Lőparancs akkor már jó ideje nem volt érvényben, viszont a határőrök minősített esetben – például megtámadásuk esetén – használhatták volna a fegyverüket. A rendőröket napokkal korábban kivonták a határ közeléből. Mit lehetett tenni? Semmit. Igaza van az alezredesnek, amikor azt mondja, hogy ezért van most emlékhely, és nem kegyhely a határon.

– *Mi emlékeztet a helyszínén 1989. augusztus 19-re, a piknikre?*

– Fontos szót ejteni a Páneurópai Piknik '89 Alapítványról, amely 1998-ban jött létre. Kuratóriumában részt vesznek a '89-es esemény főszervezői, Filep Mária, Magas László, Nagy László. A 2006-ban megválasztott polgármesternek, Fodor Tamásnak jelentős szerepe volt abban, hogy a kezdeti, politikai széthúzásokkal terhes évek után Sopron teljes mellszélességgel a piknik mellé állt, és kiemelt programként, egyfajta soproni áruvédejegyként őrzi és ápolja a történelmi esemény emlékét. A piknik helyszínén létesült, látnivalókban egyre gyarapodó *Páneurópai Piknik Emlékpark* 2015-ben Magyarországon elsőként *Európai Örökség címet kapott*. Ezt az Európai Bizottság azzal a céllal alapította, hogy elismerje azokat a helyszíneket, amelyek a történelem során Európa újraegyesítéséhez hozzájárultak. Az egykori szervezők 1991-ben kopjafát állítottak az emlékparkban, a Szabadság harangja Debrecen város ajándéka 1999-ből. Látható a vasfüggöny rekonstruált darabja is. Több képzőművészeti alkotás emlékeztet 1989-re, köztük Melocco Miklós Áttörés című szoborkompozíciója. A 30. évfordulóra korszerű látogatóközpont épült, amelynek kiállítóterében az 1989-es eseményt mutatják be interaktív emlékkiállítás keretében. Ugyanekkor avatták fel az emlékparkban a Berliini Fal egy darabját, a Konrad Adenauer Alapítvány adományát. A Páneurópai Piknik és a határáttörés helyszínét évente nemcsak sok hazai kiránduló keresi fel, a történelmi jelentőségű esemény emlékhelye kedvelt turistacélpont az egykori keletnémet menekültek és rokonaik körében is.

– *Befejezésül arra kérem, fogalmazza meg a Páneurópai Piknik címszót egy képzeletbeli lexikon számára! Kiindulásként az ötletgazda szavai 2002-ből: „pár tucat civil, amatőr szervező, amatőr politikus áldozatos és a naivitásig jóhiszemű tevékenysége eredményeképpen részletkezett a hírhedt vasfüggönyön...”*

– Szépen és igazul hangzik. Kissé egzaktabb módon úgy fogalmazhatnánk, hogy a Páneurópai Piknik a határok átjárhatóságát célzó, 1989-ben az oszt-

rák-magyar határon rendezett nemzetközi találkozó, amelyet a Magyarországon tartózkodó keletnémet menekültek áttörése tett világtörténelmi jelentőségűvé.

– *Végül beszéljünk a személyes életútjáról! Hogyan alakult a sorsa egy közéleti érdeklődésű ellenzéki értelmiséginek, újságírónak a Kádár-rendszer végnapjaiban, a rendszerváltás idején, utána a kormányzó párt tagjaként, majd a politikai váltógazdaság éveiben?*

– Azok közé tartozom, akiknek az életébe a rendszerváltás alapvető fordulatot hozott. Korábban újságíróként bejártam Hajdú-Bihar megyét, ezoterikus egyetemi hallgatóból a magyar valóságot megismerő, egyre inkább földön járó értelmiségi lettem. Aki saját tapasztalatai alapján fedezte fel a hamisságát annak a világnak, amelyik körbevette. 1986-ra megsokasodtak politikai természetű konfliktusaim a megyei lapnál, a kiadó ezért a debreceni egyetemek lapjához helyezett át felelős szerkesztőként. Az újságot tehetséges diákmunkatársakkal kritikus szelleművé formáltuk. Jöttek a hírek a szerveződő ellenzéki mozgalmakról, magam is részt vettem a Jurta Színház egy-két rendezvényén. Az első lakiteleki találkozó után felvettem a kapcsolatot Lezsák Sándorral, tőle kaptam meghívást a második tanácskozásra 1988. szeptember 3-ra. Úgy éreztem, ott a helyem, és a helyszínen beléptem az MDF-be. Debrecenből tizenketten vettünk részt rajta, és utólagos rendőrségi információ szerint ketten jelentést írtak az elhárításnak. Pár nap múlva, szeptember 14-én tizenhatan megalakítottuk az MDF debreceni csoportját. A nagy tekintélyű egyetemi tanárok, irodalmárok engem választottak meg ügyvivőnek, ami aztán el is döntötte a későbbieket. Egy hónap múlva megalakult az MDF debreceni szervezete, a következő másfél évet intenzív politizálással töltöttem. Tagja lettem az országos választmánynak, 1990-ben, az első demokratikus választás idején a párt megyei kampányát irányítottam. A kilenc választókerületből hatot a mi jelöltjeink nyertek meg. Megyei listavezetőként besétálhattam volna a Parlamentbe, ehelyett Debrecenben vállaltam képviselőiséget. Sínre került a demokrácia, létrejött a jogállam, kialakultak az alkotmányos keretek. Mivel nem akartam politikus lenni, 1991 nyarán úgy döntöttem, felhagyok a közéleti tevékenységgel, és maradok szakmámnál, az újságírásnál.

– *Aztán nem sok ideig gyakorolta régi-új hívatását. Miért?*

– 1991-ben ösztöndíjat kaptam Amerikába, többedmagammal három hónapot tölthettem Washingtonban. Részben az amerikai politikai élettel ismerkedtünk, részben újságoknál gyakornokoskodtam. A magyar nagykövetségen került szóba, hogy diplomáciai szolgálatba lépjek, ami 1992 februárjában meg is valósult: felkérést kaptam, hogy legyek Londonban kulturális attasé. Mindez Jeszenszky Géának köszönhető, ő javasolt az ösztöndíjra és a külügyi szolgálatra is. Az 1994-es választások után hazarendeltek, megszűnt a munkaviszonyom a Külügyminisztériumban, visszatértem Debrecenbe újságírónak. A következő lehetőség 1998-ban adódott, Washingtonban Jeszenszky Géza nagykövet mellett sajtóattasé lettem. Ezt a feladatot négy évig láttam el. Már korábban kapcsolatba kerültem Kósa Lajos debreceni polgármesterrel, aki 2002-ben – az MDF-fel kötött megállapodás keretében – alpolgármesterséget ajánlott. Testhez álló, lakóhelyemhez kötődő feladatként a külügyi folytatás helyett ezt választottam. Ám a ciklus lejárta ismét új hely-

zetet teremtett. Megszűnt a koalíció, képviselőként maradtam az önkormányzat tagja, tanácsnoki címet kaptam, de nem volt állásom. Utolsó munkahelyként egy évvel később helyezkedhettem el a Debreceni Egyetemen. Mindez azért történhetett így, mert nem láttam lehetőséget visszatérni eredeti hivatásomhoz. Az én eszményem a független újságírás,

Páneurópai Piknik Emlékpark (Fotó: CIVERTAN)

Magyarországon azonban politikai erővonalak mentén rendeződtek át a sajtóviszonyok.

– *Elégedett az életpályájával?*

– A politikába és az ellenzéki tevékenységbe 1988-ban tapasztalatok nélkül ugrottam fejest. Minden további ennek lett a következménye. A külföldi kiküldetések alatt kinyílt a világ előttem. Láthattam, hogy Washington a világpolitika központjaként milyen meghatározó szerepet játszik. Érzékelhettem azt is, hogy Magyarország mennyire kis pont a térképen. Külföldön töltött éveim arra tanítottak meg, hogy a nemzeti elkötelezettség nem járhat együtt más népek vagy etnikumok lebecsülésével. Nyitottnak, érdeklődőnek, befogadónak kell lenni, úgy találhatjuk meg helyünket a világban. Sok mindent csináltam, sokfelé jártam. Voltam fenn és voltam lenn, valahogy mégis mindig sikerült egyenesbe jutni. Talán azért, mert fenntartottam az önálló gondolkodás jogát, de igyekeztem mindenkivel szót érteni.

– *Feleségével elköltöztek Debrecenből, ahol a sorsfordító éveket megélték. Mivel foglalkozik most, milyen terveik vannak?*

– 2016-ban a gyönyörű Dunakanyarba költöztünk, közelebb a fővárosban élő gyerme-

keinkhez. Egy szabolcsi faluban, Paszabon nevelkedtem, a középiskolát kisvárosban végeztem, egyetemre nagyvárosban jártam, ahol le is telepedtem. Eggyel mindig tovább léptem. Lányaink Debrecenben születtek, egyetemet Budapesten végeztek. Ők is léptek egyet, de külföldre nem akarnak menni. Velünk megtapasztalták, milyen az élet idegenben. Három kis unokánk van, sok örömmel leljük bennük. Folyamatosan tájékozodom, de a közélettel felhagytam, csak a zenével foglalkozom. A jazz iránti vonzalmam az egyetlen állandó a sokféleségben. Rendszeresen publikálok, hamarosan megjelenik Amerikai jazznapló című kötetem, amely élményszerű kalauz az Újvilág jazzéletében. Nem tétlenkedem.

NÉVJEGY

TURI GÁBOR (Nyíregyháza, 1951. június 20.) **Középiskola:** Rákóczi Gimnázium, Sáropatak (1969) **Diploma:** Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen, történelem-angol szak (1975) **Életút, főbb munkahelyek:** 1992-ig különböző lapoknál újságíró Debrecenben. 1992–1995-ben kulturális attasé a londoni magyar nagykövetségen, hazatérése után a Hajdú-bihari Nap című napilap főszerkesztője, majd a Hajdú-bihari Napló című napilap szerkesztője, 1998–2002-ben sajtóattasé a washingtoni magyar nagykövetségen. 2002–2006-ban Debrecen kultúráért és külügyekért felelős alpolgármestere. 2006–2009-ben önkormányzati képviselő és a megyei jogú város önkormányzatának külügyi tanácsnoka. 2008–2013 között a Debreceni Egyetem Külső Kapcsolatok Igazgatóságát vezette. 2013-tól nyugdíjas, Nagymaroson él. **Könyvei, publikációi:** Kilátások – Írások két Magyarországról (Debreceni Egyetemi Kiadó, 2011), Jazz a várban – A gyulai jazzfesztivál két évtizede (Gyulai Várszínház, 2011 – szerkesztő), A jazz ideje – Írások az improvizatív zene köréből (Osiris Könyvkiadó, Budapest, 1999), Életfa – Bertha Zoltán festői világa (Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 1998 – szerkesztő), Jazz From Hungary – A Hungarian Jazz Guide (Interkoncert, Budapest, 1987), Azt mondom: jazz – Interjúk magyar jazzmuzikusokkal (Zeneműkiadó, Budapest, 1983); továbbá több száz közéleti, kulturális és jazztémájú írás magyar és külföldi lapokban, szakkiadványokban, folyóiratokban. **Kitüntetések, elismerések:** Petőfi Emléklap a Helytállásért (XX. Század Társadalom- és Történelem Kutatásáért Alapítvány – 2015), Perye András-díj jazzkritikusi életműért (Magyar Jazzszövetség – 2013), Az Egyesült Államok Nagykövetének Díja Kulturális Diplomáciáért (2006), Párizs érme (Párizs Önkormányzata – 2004), New Orleans tiszteletbeli polgára (New Orleans Önkormányzata – 2004), Szocialista Kultúráért (1981), Napló-díj (Hajdú-bihari Napló szerkesztősége – 1980), Árvízvédelmi Emlékérem (1970). **Családja:** felesége, dr. Balkányi Magdolna ny. egyetemi docens, gyermekeik: Anna jogász, Eszter pszichológus. **Honlapja az interneten:** www.turigabor.hu